

Arbeiderklassen, Édouard Louis og Kjartan Fløgstad. Et kritisk tilbakeblikk på debattene rundt *Farvel til Eddy Bellegueule* i Frankrike og Norge

The Working Class, Édouard Louis and Kjartan Fløgstad. A Critical Inquiry into the Debates Surrounding *The End of Eddy* in France and Norway

Kjerstin Aukrust

(f. 1978) Førsteamanuensis i fransk litteratur og områdestudier ved Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, UiO. Har publisert en rekke vitenskapelige artikler om fransk litteratur fra 15- og 1600-tallet og har blant annet redigert og bidratt i boken *Corps sanglants, souffrants et macabres. La représentation de la violence faite au corps en Europe aux XVIe et XVIIe siècles* (Presses Sorbonne Nouvelle, 2010). Hun jobber for tiden med et forskningsprosjekt om populisme i Frankrike.

kjerstin.aukrust@ilos.uio.no

Kristian Lødemel Sandberg

(f. 1988) Høgskolelektor ved Fakultet for lærarutdanning og pedagogikk, Høgskolen i Innlandet. Har publisert artiklar om Aasmund Olavsson Vinje i eit postkolonialt perspektiv og Kjartan Fløgstads forfatterskap. Han leverte avhandlinga *Kapitalistisk skuld etter 1989. Utviklinga av ein historiekritikk i fire verk av Kjartan Fløgstad* i 2018 som ein del av forskningsprosjektet «Skandinaviske fortellinger om skyld og privilegier i en globaliseringstid» ved HF, UiO.

k.l.sandberg@iln.uio.no

ABSTRACT

In 2016 the author Kjartan Fløgstad criticized the Norwegian reception to the novel *The End of Eddy* by the French author Édouard Louis, sparking a debate that would culminate in a stand-off between Louis and Fløgstad in the weekly newspaper *Morgenbladet*. The debate brought both esthetical and political questions pertaining to the depiction of the working class to the surface. In this article, we argue that the politically charged question of choosing either class solidarity or identity politics over the other lay at the core of the debate, and we show that Fløgstad's criticism in many regards coincided with critical viewpoints raised by French journalists and academics two years earlier. By comparing the critical French voices with Fløgstad's criticism, and by examining not only the rhetorical and

political conflict between the two debaters but also their meeting points, we cast a new light on both the French pendant to the Norwegian debate, and on the political dimensions and larger context of the debate.

Keywords

working class literature, reception, Kjartan Fløgstad, Édouard Louis, identity politics

INNLEDNING

I januar 2014 kommer den unge debutanten Édouard Louis (f. 1992) ut med romanen *En finir avec Eddy Bellegueule* på forlaget Seuil i Frankrike. Boka blir gjenstand for stor oppmerksomhet i franske medier, blir raskt en bestselger og mottar en rekke gode kritikker. Romanen har sterke selvbiografiske trekk og tar for seg barndommen og tenårene til den unge forfatteren, hvis opprinnelige navn altså er Eddy Bellegueule, som vokser opp i en arbeiderklassefamilie i en småby i det postindustrielle Nord-Frankrike, i et miljø preget av fattigdom, arbeidsløshet og vold, og hvor homoseksualitet ikke aksepteres. Med Louis' egne ord omhandler romanen det umulige i det å leve ut enkelte seksualiteter i enkelte sosiale miljøer, spesielt blant de fattigste klassene.¹ Boka kan leses som en annerledes klasse-reise, der Eddy er gutten som forsøker å passe inn, men som ikke klarer det, og føyer seg inn i en rekke av utgivelser på 2000-tallet som fokuserer på oppvekst i arbeiderklassen (der Susanna Alakoskis *Svinalängorna* fra 2006 og Åsa Linderborgs *Mig äger ingen* fra 2007 er to svenske eksempler).

I februar 2015 kommer boka ut på norsk, oversatt av Egil Halmøy på Aschehoug forlag. *Farvel til Eddy Bellegueule* blir raskt en suksess i Norge: Salgstallene er gode, forfatteren blir intervjuet på norsk TV og besøker landet flere ganger på festivaler og litterære arrangementer – Louis blir som en norgesvenn å regne. Kritikerne hyller nærmest enstemmig den franske debutanten, og utroper blant annet Louis til en skarp, ny stemme, som har skrevet en rå og intelligent roman som ryster leseren. Verket blir til og med dramatisert som monolog av Kjersti Horn, med Emil Johnsen i den bærende rollen, og også denne versjonen av verket blir svært godt mottatt.

Etter måneder med ros, dukker det plutselig opp en kritisk stemme i april 2016. Og ikke hvilken som helst stemme: I essaysamlingen *Etter i saumane. Kultur og politikk i arbeiderklassens hundreår* (Gyldendal) hevder Kjartan Fløgstad at Louis' beskrivelse av sin barndom kan leses som «klasserasistiske skildringer» (2016a, 287). Ifølge Fløgstad blir Eddy Bellegueules metamorfose til Édouard Louis skildret og oppfattet som den eneste veien ut av et sosialt inferno: I romanen framstår borgerskapet som frelsen, og reisen ut av arbeiderklassen som rene «himmelfarten» – dermed gjør Louis seg skyldig i det som nærmest kan oppfattes som klasseforræderi. Fløgstad gjentar kritikken i *Morgenbladet* kort tid etter utgivelsen (2016c), og fyrer med det av startskuddet for en stor, offentlig debatt som kom til å vare i flere måneder: Han anklager Louis for å demonisere arbeiderklassen gjennom sin skildring av den undertrykkelsen han opplevde som homofil og «flukten» fra hjemstedet Hallencourt.

1. «[...] l'impossibilité de certaines sexualités dans certains milieux sociaux, notamment parmi les classes les plus pauvres». Édouard Louis i et intervju med programlederen François Busnel i talkshowet «La Grande Librairie» (Den store bokhandelen) på TV-kanalen *France 5*, 09.01.14 (Louis 2014c).

Debatten mellom Fløgstad og Louis kretset om spørsmål som ofte dukker opp i diskusjoner om arbeiderlitteratur, knyttet til klassereise og klasseforakt, men tok også opp mer aktuelle politiske spørsmål, i et år som har blitt kalt «den store identitetskrisens år», med Brexit-avstemningen og Trumps valgseier i USA som kontroversielle høydepunkter. I etterkant har Louis/Fløgstad-debatten fungert som innfallsvinkel til arbeiderlitteraturbegrepet i Ingrid Nestås Mathisens innledning til *Hva er arbeiderlitteratur? Begrepsbruk, kartlegging og forskningstradisjon* (2017), og den har blitt stående som et referansepunkt i diskusjoner om politiske tendenser i samtida. Vi vil kaste et kritisk tilbakeblikk på den politiske uenigheten mellom Fløgstad og Louis, og målet med artikkelen er todelt. For det første argumenterer vi for at konflikten mellom det identitetspolitiske perspektivet og klasseperspektivet dannet en kjerne i debatten, og at stridsspørsmålet ble hvilket av perspektivene som burde ha forrang. For det andre viser vi fram at også den franske mottakelsen inneholdt tilsvarende spenninger mellom identitetspolitikk og klassesolidaritet som ledestjerner.

I *Etter i saumane* og den påfølgende debatten kritiserer ikke Fløgstad bare Louis' roman, men også dens norske mottakelse, som han anser som panegyrisk. Han hevder at den nærmest er en gjentakelse av den franske resepsjonen av romanen, der den dystre beskrivelsen av filleproletariatet synes å glede det franske borgerskapet, kanskje særlig de man på fransk kaller «bobos».² Men var virkelig den franske resepsjonen så ensidig positiv som det Fløgstad skulle ha det til? Vårt bidrag i denne artikkelen er å sette Louis/Fløgstad-debatten inn i et større perspektiv ved å trekke inn den *kritiske* resepsjonen Louis' roman fikk i Frankrike – også her delte resepsjonen seg i en entusiastisk og en mer skeptisk leir. Det påfallende er at den kritiske og skeptiske leiren i Louis' hjemland formidlet en kritikk av *Farvel til Eddy Bellegueule* som var svært lik det angrepet Fløgstad skulle komme med to år etter, ikke minst når det gjelder klasseperspektivet. Fløgstads marxistiske standpunkt i debatten, der han gir klassebegrepet den mest sentrale rollen i forståelsen av samfunnet, fantes også representert i Frankrike, og det samme gjelder påstanden hans om at en arbeiderklasseforakt får utfolde seg både i resepsjonen og i romanen.

Før vi ser nærmere på den franske resepsjonen av Louis, skal vi først oppsummere hovedpoengene i Louis/Fløgstad-debatten som satte sitt preg på norsk offentlighet våren 2016. I den påfølgende delen av artikkelen er hovedanliggendet å peke på hvilke likhetstrekk den kritiske resepsjonen av Louis' roman i Frankrike har med Fløgstads poenger, blant annet når det gjelder innvendinger om at romanen står for en symbolsk vold mot familien, at den viser fram en «klasserasisme», og at den hyller borgerlige og urbane verdier på bekostning av arbeiderklassens levesett. Deretter går vi kort inn på Fløgstads arbeiderlitteratur på 70-tallet og essayistikken hans av i dag for å sette det politiske ståstedet hans inn i en historisk sammenheng, før vi diskuterer de politiske uenighetene, knyttet til klassesolidaritet og identitetspolitikk, som kom til uttrykk mellom Fløgstad og Louis i den norske debatten. Målet med den avsluttende delen av artikkelen er å løfte fram noen møte-

2. Begrepet «bobo» er en forkortelse for *bourgeois-bohème* og ble først tatt i bruk av David Brooks, journalist i *New York Times*, om et spesielt segment av den amerikanske, urbane øvre middelklassen som stemmer til venstre (Brooks 2000). Begrepet slo ikke an i USA, men ble umiddelbart en hit i Frankrike. Selv om *bobo* ikke er en anerkjent betegnelse blant sosiologer, blir det fortsatt hyppig brukt blant franskmenn som et nedlatende eller selvironisk ord om det vi i Norge ville kalt «hipstere» (se for eksempel Watrin og Legrand 2014).

punkter mellom de to – møtepunkter som i mindre grad ble viet oppmerksomhet i kampens hete – og vise at den litteraturkritiske og ideologiske debatten om *Farvel til Eddy Bellegueule* er del av en større tendens.

DEN NORSKE DEBATTEN

I likhet med *Farvel til Eddy Bellegueule* fikk også Fløgstads bok god mottagelse og mye oppmerksomhet i norske medier da den kom ut: «*Etter i saumane* har spilt på dype strenger i norsk offentlighet», påpekte samfunnsredaktør Lena Lindgren i *Morgenbladet* 15. april.³ Essaysamlingen hadde sågar blitt førstesidestoff i avisene i forbindelse med angrepene på professor i statsvitenskap Bernt Hagtvet. Men det var særlig Fløgstads korte omtale av den genierklærte Louis som etter hvert skulle få mest oppmerksomhet. Over en knapp side i det som er åpningen av essayet «Preposisjonar som tar demokrati», det siste i samlingen som utgjør *Etter i saumane*, kan vi lese følgende:

Nymccarthyismen har mange former. Ei av dei er demoniseringa av arbeidarklassen. Livet i arbeidarklassen er eit helvete, å komma inn i middelklassen er å komma til himmelen, det er eit synspunkt mange i middelklassen likar å høyra. Eit nytt paradeeksempel i så måte er den sjølvbiografiske suksessromanen *Farvel til Eddy Bellegueule* av franskmannen Édouard Louis, der far til forfattern, ein arbeidslaus «arbeidar», representerer arbeidarklassen i eit industrisamfunn som er knust av privatisering og nyliberalisme. Frå dette sosiale infernoet gjer Eddy Bellegueule ei religiøst farga sosial omvending til det gode middelklasselivet og gjenoppstår etter denne himmelfarten som den nyfrelste og strigla Édouard Louis, gjenoppstått til evig liv i det borgarlege. (286–287)

Interessant nok er det altså denne korte kommentaren fra en bok på over 300 sider som var utgangspunktet for debatten som oppsto våren 2016. Utdraget om Louis ble raskt gjenstand for journalistenes nysgjerrighet. I et intervju med Olav Haagensen 1. april i *Morgenbladet* blir Fløgstad spurt om han synes den bejublete *Farvel til Eddy Bellegueule* er en god roman. Svaret på det kan vel sies å være nei – dens litterære kvaliteter avfeies som uinteressante: «Som roman interesserte den meg ikke, men den ideologiske bruken av den irriterte meg jo som du forstår, kraftig», sier Fløgstad til journalisten (2016b). Ifølge ham gir historien om Louis et bilde av arbeiderklassen han ikke kan akseptere: Ved å fullføre sin klassereise fra proletariatet til borgerskapet og ved å begå den veldig symbolske handlingen som et navnebytte utgjør, sier Louis samtidig at det ikke er noe å hente i arbeiderkulturen, hevder Fløgstad, som mener at Louis' klassetenkning er svært aggressiv, nedvurderende og løgnaktig.

Knappe to uker etter at dette intervjuet står på trykk, blir Fløgstad invitert til å samtale om boka med Arbeiderpartiets nestleder Hadia Tajik i regi av avisa *Klassekampen*.⁴ Under

3. Siden debatten mellom Louis og Fløgstad utspilte seg i avisspaltene til *Morgenbladet* og i tillegg hadde forgreininger til andre aviser, som *Klassekampen*, vil mange av referansene videre være til avisartikler. Årstallet er da 2016 (når ikke annet blir oppgitt), og av tilgjengelighetshensyn viser vi til nettversjonen (når en slik finnes) i litteraturlista. I selve teksten opplyser vi enten om forfatter, avis og dato (som i dette tilfellet) eller vi oppgir referansen direkte (altså for eksempel Lindgren 2016).
4. Samtalen mellom Tajik og Fløgstad ble avholdt på Kulturhuset i Oslo 13. april med introduksjon ved Tom Egil Hverven.

denne samtalen benytter Fløgstad nok en gang anledningen til å avskrive og kritisere Louis' roman. Samtalen mellom Tajik og Fløgstad på Kulturhuset, samt Fløgstads tidligere omtale av Louis, får Lindgren (og flere med henne, vil det vise seg) til å reagere: Hun mener Fløgstads syn på Louis' roman gjør at hans «kampskrift har noen svakheter som samtidsverktøy». Hun hevder i tillegg at han får «et autoritært snev» og beskylder ham for nedlatenhet (Lindgren 2016).

Fløgstad tar raskt til motmæle og i svaret til Lindgren uka etter peker han på at hennes kommentar «gir eit godt eksempel på kvifor det var om å gjera å skriva *Etter i saumane*» (Fløgstad 2016c). I tilsvaret, som får tittelen «Livet i Hallencourt» (med henvisning til den post-industrielle landsbyen i nord-franske Picardie hvor Louis vokste opp), gjentar Fløgstad ordrett uttrykk fra essaysamlingen, som det «sosiale infernoet» som bilde på den borgerlige leserens syn på hjemstedet unggutten – heldigvis! – slipper unna. Fløgstads poeng er at Louis' framstilling av arbeiderklassen er usolidarisk, og han hevder at «[å] sjå, og lytta til alle dei som lever vidare i Hallencourts over heile verda, fortonar seg som ei viktigare litterær oppgave enn å dyrka Edouard Louis i hans forgylte offerrolle.»

Med denne korte kommentaren utløser Fløgstad en av de største, om ikke *den* største litterære, politiske og ideologiske debatten i Norge i 2016. Reaksjonene lar ikke vente på seg, og i flere måneder (april, mai og juni) deltar en rekke mer eller mindre kjente stemmer i den norske offentligheten i ordskiftet, alle ivrige etter å plassere seg på enten den ene eller den andre siden av polemikken, med Louis' side som den soleklare vinneren – i alle fall etter antall medlemmer å dømme. Det som først og fremst kjennetegner denne debatten, er den overveldende kritikken mot Fløgstads tilsynelatende stillingtagen til seksuelle minoriteters kamp for rettigheter. Mange reagerer på at Fløgstad synes å plassere «homosaken» ikke bare på andre, men kanskje til og med på tredje plass, milevis bak den altoverskyggende kampen for arbeiderklassens frigjøring. Linn Herning er blant dem som påpeker at dette er en svakhet i Fløgstads resonnement: «[vi må] erkjenne at det finnes flere makt-kamper enn den mellom arbeid og kapital» (Herning 2016).

Enkelte reagerer også på at den norske forfatteren ser ut til nærmest å ville sensurere ethvert vitnesbyrd som kan danne striper i lakken til en arbeiderklasse som etter hans skjønn må forsvares og skjønnes for enhver pris: «Det er ikke slik at arbeiderklassen, i motsetning til alle andre, er en harmonisk gruppe som går rundt og holder hverandre i hendene», uttaler Arbeiderparti-politiker Jette Christensen i *Klassekampen* 9. mai. Dette er en type kritikk som Fløgstad har blitt møtt med før, og som han selv referer til i *Etter i saumane*. Her trekker han fram Karl Ove Knausgård, som i fotballboka *Hjemme-borte* (2014) skriver følgende:

I en av Fløgstads senere romaner setter han nazismen i forbindelse med en slags intellektuell overklasse, hvor all ondskap blir lagt, mens det gode, det legger han i arbeiderklassen. De eter skjødesløst, ler og forteller vitser, dunker hverandre i ryggen, er kroppslige, varme, nære. Jeg gjengir det som en karikatur, men det er fordi Fløgstad er nær karikaturen i sin arbeiderklasseromantikk. (sitert etter Fløgstad 2016a, 293)

Dette poenget er også Louis selv inne på i sitt første svar til Fløgstad, på trykk i *Morgenbladet* 29. april (2016a). Her karakteriserer han Fløgstads kritikk mot ham selv som utdatert,

og hans oppfatning av arbeiderklassen som blottet for viktige dimensjoner som kjønn, etnisitet og seksuell orientering. Ifølge Louis kan man ikke avstå fra å trekke inn disse dimensjonene i skildringene av arbeiderklassen, i frykt for at det skulle ha negative konsekvenser for det generelle bildet som da dannes av en i hovedsak hvit og heteroseksuell gruppe. I likhet med Knausgård oppfatter Louis Fløgstad som en arbeiderklasseromantiker, som bidrar til en idealisering av arbeiderklassen han anser som farlig.

Flere av de som kastet seg inn i debatten insisterer på det faktum at man ikke alltid kan beskrive arbeiderklassen som moralsk god eller bedre enn andre sosiale klasser, slik som Fløgstad synes å ønske seg, fordi dette er, objektivt sett, ikke tilfellet: «Samfunnsklasse har ingenting med personleg moral å gjere», fastslår forfatter og journalist Sandra Lillebø i *Klassekampen*, for øvrig en av de mest aktive bidragsyterne i debatten (Lillebø 2016). Hun og andre peker på at den strukturelle volden som Louis har vært offer for og tar for seg i romanen, ikke er spesifikk for én enkelt klasse, men for alle klasser, for hele menneskeheten. Fløgstad svarer på kritikken ved å snu opp ned på rollene, og stiller spørsmål om det kanskje heller er Louis som utøver vold, denne gangen symbolsk, mot sin familie, snarere enn det motsatte? «Jo svartare det proletære mørkret fortettar seg rundt Eddy, jo meir strålande skin lyset frå den oppstigande borgarlege kometen Édouard ned over lesarane til forfattaren Louis», skriver han i *Morgenbladet* den 6. mai.

DEN FRANSKE DEBATTEN

Et av Fløgstads hovedpoeng i kritikken av den norske resepsjonen, er at den nærmest er en kopi av det franske «jubelbruset» (2016d): «Jeg leste den franske mottagelsen, og den er blitt gjentatt i Norge», slår Fløgstad fast i *Morgenbladet* 1. april. At han har detaljkunnskap om den franske resepsjonen, er noe han også presiserer og eksemplifiserer i *Etter i sau-mane*:

Giss om dette var ei vekkelsesskildring som gjorde det franske borgarskapet glade? I det høgoreorienterte hovudorganet *Le Figaro* tok meldaren himmelske gledesrop i bruk og kalla verket for ein Halleys komet i bane over det han med god grunn kalla himmelen *vår*, så uvanleg oppbyggeleg var dette miraklet av ei bok. Ord ble fattige, berre den nyliberale tungetalen sto igjen. (287)

Fløgstad skal ha rett i at den franske resepsjonen av Louis' debutroman var overveldende positiv. Men, som vi antydte i innledningen, ble Louis også møtt med kritikk, en kritikk som på mange måter var påfallende lik Fløgstad sin – to år tidligere.

Den 9. januar 2014, kort tid etter at debutromanen kom ut i Frankrike, blir Édouard Louis invitert til talkshowet «La Grande Librairie» (Den store bokhandelen) på TV-kanalen *France 5*. Programlederen François Busnel, som synes å ha en ganske positiv holdning til Louis' roman, stiller ham følgende spørsmål: «I arbeidet med denne boka, har du vært bevisst på den risikoen som eksisterer, nemlig klassereisens arroganse, klasseforakten, et ønske om en aldri så liten hevn, gjennom å beskrive og fortelle om det som ikke finnes?»⁵

5. «En écrivain ce livre, est-ce que vous êtes conscient qu'il y a un risque, qui est l'arrogance du transfuge, précisément, avec le mépris de classe, avec la volonté un peu revancharde, de décrire, de dire, ce qui n'est pas?» (Louis, 2014c). Forøvrig er alle oversettelser fra fransk til norsk gjort av Kjerstin Aukrust, hvis ikke annet er oppgitt.

Til dette svarer Louis:

[...] jeg kjenner til denne risikoen, det er alltid veldig vanskelig å skrive den typen kritikk, av volden som finnes i veldig fattige miljøer. Men det er nettopp *mot* [...] den arrogante kritikken, *mot* den konservative kritikken, at jeg egentlig har villet skrive boka mi, for nettopp å plassere denne volden inn i en deterministisk kontekst, i en historie, i en klasse, i mekanismer som går langt utover enkeltpersoner.⁶

En av de første som reagerer på dette intervjuet, på selve romanen og på dens mottakelse, er bokhandler Thibaut Willems som den 14. februar poster et innlegg på sin blogg, under den megetsigende tittelen «Hvordan i helvete kan det ha seg at ingen har blitt sjokkert av boka til Édouard Louis?» (et indignert spørsmål som nok også Fløgstad kunne ha sluttet opp om).⁷ Her kritiserer han forfatterens «ubegripelige mangel på perspektiv» når det gjelder hans egen sosiale arv.⁸ Bloggeren leser Louis' beskrivelse av sambygdingene i Hallencourt som ydmykende, og hans skildring av arbeiderklassen som unyansert. Bokhandler Willems, som er et ubeskrevet blad i den franske offentligheten og dermed kan sies å representere «den lille mann», en som står utenfor de etablerte litteraturkritikernes sfære, beskriver en type leseropplevelse som er ganske ulik den som inntil da hadde vært rådende i fransk presse: Han trekker fram den ubehagelige og voldelige tonen i Louis' roman, bruker begreper som «symbolsk massakre» og «grusom kynisme» i omtalen av den fornærmelsen han mener forfatterens familie og opprinnelige klasse blir utsatt for.⁹

Dette blogginnlegget blir løftet fram som et viktig innspill fra den litterære «grasrota», og kommer etter hvert på trykk i den venstreorienterte avisen *Le Nouvel Obs*, denne gang under tittelen ««Eddy Bellegueule»: Er jeg den eneste som er sjokkert?».¹⁰ Vel, når kranen først var åpnet, viste det seg raskt at Willems slett ikke var den eneste som hadde latt seg sjokkere av den unge debutanten. Den 2. mars er det journalisten David Belliard sin tur. I den like venstreorienterte avisen *Libération*, skriver Belliard i en kommentar han har kalt «Et virkelig farvel til Eddy Bellegueule»,¹¹ at den nærmest unisone hyllesten av Louis' roman har plaget ham: I likhet med Fløgstad ønsker han derfor å bidra til et mer nyansert bilde av boka. Riktignok omtaler han Louis i noe mer rosende ordelag enn Fløgstad: Belliard gir forfatteren honnør for å ha utvist mot og for å ha rettet søkelyset mot homofobe og rasistiske holdninger i det miljøet han har vokst opp i. Skytset er først og fremst rettet mot de «dityrambiske» kritikerne, som «stivner av skrekk i møtet med proletariatets vold», som de synes å ha vært helt uvitende om før denne boka åpenbarte seg for dem.¹² De samme henførte kritikerne puster ifølge Belliard lettet ut når Eddy til slutt unnslipper denne miserable eksistensen: «puh, Eddy (Edouard) er reddet, han klarte å komme over til den andre siden».¹³

6. «[...] je connais ce risque, c'est toujours très difficile d'écrire une critique comme ça de la violence des mondes très pauvres, mais justement, c'est contre [...] les critiques arrogantes, c'est contre la critique conservatrice, en vérité, que j'ai voulu écrire mon livre, pour justement restituer cette violence-là dans le déterminisme, dans une histoire, dans une classe, dans des mécanismes qui sont bien au-delà des individus.»

7. «Comment diable se fait-il que personne ne soit choqué par le livre d'Edouard Louis?» (Willems 2014a).

8. «manque de recul incroyable».

9. «un massacre symbolique», «une totale inconsideration, au pire d'un horrible cynisme».

10. ««Eddy Bellegueule»: suis-je le seul à être choqué?» (Willems 2014b).

11. «En finir vraiment avec Eddy Bellegueule» (Belliard 2014).

12. «cette critique qui se glace d'effroi devant la violence des prolos».

13. «ouf, Eddy (Edouard) est sauvé, il a pu passer de l'autre côté».

Likheten med Fløgstads kritikerkritikk, som vi tidligere har sett flere eksempler på, er slående. Belliard mener at den gemene hop av kritikere, som vel kan plasseres under den sosiologiske merkelappen «bobo», nevnt innledningsvis, har behov for å lese Louis' roman som en «success story» for å få bekreftet narrativet om borgerlige symboler og koders dominans, der arbeideren må svartmales som voldelig og alkoholisert homofob. De ideologiske brillene Belliard leser Louis med, synes dermed å være svært like de Fløgstad er utstyrt med:

Både i den offentlige samtalen, og i populærkulturen ser vi omskapinga av den ideologiske forståinga av underklassen, først frå umælende almuge, så til godmodig godtfolk, vidare til oppsetsig proletariat av i går, fram til detroniseringa av folket til simpel pøbel av i dag. (Fløgstad 2016a, 306–307)

Til tross for at de ikke har kjennskap til hverandre, leser både Belliard og Fløgstad den dominerende resepsjonen av Louis, og forfatteren selv, som foraktfull overfor arbeiderklassen – en forakt som plager og irriterer dem.

Etter å ha oppstått i bloggsfæren, for så å ta turen innom journalistikken, beveger kritikken av Louis seg videre til det akademiske miljøet, nærmere bestemt kultursosiologien. I et nummer av det litteratursosiologiske tidsskriftet *CONTEXTES* fra mars 2014, står førsteamanuensis i fransk litteratur ved Universitetet i Lausanne Jérôme Meizoz for en artikkel hvis tittel spiller på forfatterens opprinnelige etternavn: «Belle gueule d'Édouard ou dégoût de classe». ¹⁴ I Meizoz' tekst er det først og fremst Louis' iboende klasseforakt som skal disseseres, og også han gir uttrykk for å ha festet seg ved den selvbiografiske romanens ubehagelige og forstyrrende tone. Meizoz sammenligner *Farvel til Eddy Bellegueule* med andre fortellinger om klassereise, og peker på at det som skiller Louis' versjon fra andre, er at språket gjennomsyres av en «miserabilistisk modus»: Den voldelige, rasistiske og autoritære ordbruken til faren peker mot en retorikk som ligger tett opp til det høyrepopulistiske partiet Front national (som et flertall av innbyggerne i Louis' hjemby stemmer på ¹⁵), og er med på å forsterke den rammen av fremmedgjøring og ignoranse som mange i middelklassen plasserer de fattige inn i.

Her tar Meizoz for seg et av særtrekkene ved Louis' roman, nemlig de to lingvistiske nivåene han opererer med: Mens fortellerstemmen skriver på et standardisert, «parisisk» fransk, er den direkte talen til foreldre, søsken og andre på hjemstedet skrevet på et språk tettere opp til den sosiolekten man vil finne i et arbeiderklassemiljø. ¹⁶ Ifølge den sveitsiske forskeren gir dette teksten et karikaturpreg og en nærmest grotesk dimensjon: Han hevder, på relativt uvitenskapelig vis, at *slang'en «mest sannsynlig er overdrevet»* (vår utheving). Denne overdrivelsen (som Meizoz ikke framlegger noen bevis for) skaper ifølge ham et gap

14. Som alle ordspill er også dette vanskelig å oversette, men på norsk kan det forstås som noe à la «Skjønne Edouard eller klasseforakt?».

15. Ved presidentvalget i 2017 stemte 54,69 % av befolkningen i Hallencourt på Marine Le Pen (leder i partiet Front national, som nylig har byttet navn til Rassemblement national) i andre og avgjørende valgongang ifølge offisielle tall fra innenriksdepartementet («Résultats de l'élection présidentielle 2017»).

16. Den norske oversettelsen tar også høyde for disse to språklige nivåene, her er et eksempel der fortelleren gjengir sin mor i kursiv: «Moren min greide ikke å skjule sin irritasjon da jeg fortalte henne at jeg ville slutte skolen så snart jeg ble seksten, *Jeg bare sier det: Du har å pelle deg på skolen, for hvis du slutter, kommer jeg til å miste barnetrygda, og det har jeg ikke råd til.*» (Louis 2015, 55).

mellom det familiære og vulgære språket til faren og resten av familien Bellegueule på den ene siden, og det standardiserte og «pene» språket til fortelleren på den andre, og forsterker i Meizoz' øyne de stigmatiserende beskrivelsene av arbeiderklassen som dominerer romanen ved å påføre sistnevnte en sosial og politisk ydmykelse.

Slik journalisten Belliards kommentar var et frampek til Fløgstads innlegg to år senere, kan også Meizoz' analyse av Louis leses på samme måte: Ikke ulikt Fløgstad, oppsummerer han romanen som en «hyllest [...] til borgerlige, urbane verdier», der borgerskapet framstilles som «eneste sjanse til å slippe unna den provinsielle obskurantismen.»¹⁷ Videre hevder han at Louis med dette verket gjør seg skyldig i å velge bort sannheten om sitt opprinnelige miljø, til fordel for en stilisert og klisjéfylt karikatur, slik flestparten av de kultiverte leserne som kjøper samtidsromaner fra det prestisjetunge forlaget Seuil, forventer. Dette poenget til Meizoz har også Fløgstad fått med seg, og det er det eneste kritiske innlegget i den franske resepsjonen han selv referer til: Han nevner det helt eksplisitt i essayet «Anatema for blanda hylekor og ramaskrik solo. Opus 4», som kan sies å være en form for oppsummering og siste tilsvarende i *Morgenbladet*-debatten (2016f).¹⁸ Parallellene mellom de to kritiske røstene er slående: I likhet med Fløgstad, angriper også Meizoz den dominerende rosen romanen har mottatt, med svært lignende skyts: «Denne resepsjonen sier mye om de implisitte verdiene til kritikerstanden: En såpass tydelig enstemmighet forutsetter en konsensus [...] når det gjelder synet på fattige arbeidermiljøer.»¹⁹

Det mest kontroversielle bidraget i den kritiske resepsjonen av Louis' roman var det som professor emeritus i sosiologi Gérard Mauger (tidligere direktør for Centre européen de sociologie et de science politique) sto for i september 2014. I tidsskriftet *Savoir/Agir* skriver Mauger et essay han har kalt «Un cas de conversion. À propos d'Édouard Louis, *En finir avec Eddy Bellegueule* (Paris, éditions du Seuil, 2014)» (Et tilfelle av konvertering). Teksten er inspirert av professorens egen følelse av at Louis overdriver²⁰: Som flere ganger tidligere er det altså et inntrykk av at Louis ikke snakker sant, men maler med for tjukk pensel i sine skildringer av oppveksten, som er et av ankepunktene. Til tross for en negativ innstilling, har Mauger i alle fall én ting til felles med Louis: De har begge en inngående kunnskap til den franske sosiologen Pierre Bourdieu.²¹ Dette benytter Mauger seg av til å skape en ironisk forbindelse mellom den ofte voldsomme og voldelige tonen i Louis' roman, og visdomsordene til Bourdieu i boka *La Misère du monde* (Verdens elendighet): «ikke føle medynk, ikke le, ikke hate, men forstå.»²² Mauger tolker Louis' verk som det motsatte av Bourdieus bud: Han leser det som et narrativ dominert av «fysisk og verbal

17. «un éloge [...] aux valeurs de la bourgeoisie urbaine [...], seule chance d'échapper à l'obscurantisme provincial».

18. Essayet blir publisert 30. september, nesten fem måneder etter at Fløgstad sist ytret seg om Louis i *Morgenbladet*. Der skriver Fløgstad: «Om Louis tar litteratursosiologen Jérôme Meizoz hardt i, og hevder at Louis' debutroman godt kan lesast som ein ode til borgarskapets kultur og verdier, og legg til at «i mindre grad enn sanninga om sitt oppvekstmiljø, har han levert ein klisjé, stilisert, men karikert.»

19. «Cette réception en dit d'ailleurs beaucoup sur les valeurs implicites qui animent les journalistes littéraires : une telle unanimité suppose un consensus [...] quant à la perception des milieux populaires paupérisés.»

20. «l'impression – initialement confuse – qu'Édouard Louis «en faisait trop»» (Mauger, 121).

21. Édouard Louis har vært redaktør for antologien *Pierre Bourdieu. L'insoumission en héritage*, Paris, PUF, 2013.

22. «ne pas déplorer, ne pas rire, ne pas détester, mais comprendre.» Pierre Bourdieu, «Au lecteur», i *La Misère du Monde*, Paris, Éditions du Seuil, 7 (sitert av Mauger, 124).

vold, ispedd virilisme, homofobi, rasisme, alkoholisme, skitt, tåpelighet og materiell og intellektuell elendighet».²³

Både Meizoz og Mauger mener teksten til Louis er dominert av «miserabilisme», men Mauger trekker det enda lenger: I hans øyne gjør Louis seg skyldig i «klasserasisme», der arbeiderklassen blir puttet i samme sekk som «ukultur», «natur» og «barbari», beskrevet som en form for etnosentrisme der en klasse monopoliserer den kulturelle definisjonen av det å være menneske.²⁴ Denne klasserasismen, et begrep Fløgstad også har referert til,²⁵ skriver Mauger inn i en spesiell kontekst han kaller «prolofobi» – et begrep som betegner ignoransen, sågar frykten for arbeiderklassen, man finner hos et visst sjikt på venstresiden. Ordet «prolofobi» ble så langt vi kjenner til brukt for første gang i 2009, i boka *Recherche le peuple désespérément* (Søker desperat folket), der forfatterne beskriver hvordan det franske Arbeiderpartiet (Parti socialiste) med årenes løp har mistet interessen for arbeiderklassen og begynt å betrakte den med ufordelaktige øyne – som rasistisk, verdikonservativ, og så videre. Senere har begrepet blitt brukt på motsatt side av det franske politiske landskapet, blant andre av den beryktede Patrick Buisson, tidligere rådgiver og strateg for daværende president Nicolas Sarkozy. Sistnevnte fordømte i 2011 elitenes prolofobi og trakk den fram som en av forklaringene bak den økte oppslutningen rundt det høyrepopulistiske Front national.²⁶ For Mauger skriver Louis' fortelling seg inn i den samme «prolofobiske» diskurs.

I likhet med Fløgstad og Belliard stiller Mauger også spørsmål ved romanens svært positive resepsjon, og finner delvis et svar i en politisk konjunktur der de homoseksuelles kamp, altså én type identitetspolitikk, er blitt omdreiningspunktet i skillet mellom høyre og venstre. Der hvor kritikken til Mauger blir problematisk, er i omtalen av Louis' homoseksualitet. For det første hevder han at Louis bytter «referansegruppe» fra «gutta på bussholdeplassen» til «den parisiske gay intelligentsiaen», før han går mye lenger ved indirekte å kvalifisere homoseksuelle som «skrekkelige avvik».²⁷ I tillegg omtaler han den seksuelle identiteten til forfatteren/fortelleren som «fullstendig styrt av en homoseksualitet som skriver seg inn i et narrativ om 'det medfødte'».²⁸ Gjennom en slik *ad hominem*-retorikk, der Mauger retter skytset mot Louis' seksuelle orientering istedenfor verket han har skrevet, blir den i utgangspunktet saklige kritikken av romanens framstilling av arbeiderklassen svekka.

Essayet til Mauger vakte flere sterke reaksjoner, blant andre fra forfatteren Geoffroy de Lagasnerie, som også er venn av Louis og medlem av den såkalte «parisiske gay intelligent-

23. «violences physiques et verbales, empreintes de virilisme, d'homophobie, de racisme, d'alcoolisme, de saleté, de bêtise, de misère (matérielle et intellectuelle) [...]», *ibid.*

24. Her referer Mauger til definisjonen av «racisme de classe» som er gitt av Claude Grignon og Jean-Claude Passeron i *Le savant et le populaire. Misérabilisme et populisme en sociologie et littérature*, Paris, Hautes Études/Gallimard/Le Seuil, 1989, s. 32, sitert av *ibid.*

25. Fløgstad 2016, 10: «I kulturkampen blir arbeidarklassen demonisert, borgarskapet frikjent for historisk skuld. Dette tar form av klassekamp ovanfra på brei front. Ekstremvarianten har blitt kalla klasserasisme eller sosial rasisme.»

26. Se Patrick Buisson, *La cause du peuple*, Perrin, 2016.

27. «affreux déviants». Begrepet inngår i et sitat fra Peter L. Berger, *An Invitation to Sociology: A Humanistic Perspective*, Doubleday, 1963 (sitert av Mauger, 124).

28. «sa trajectoire biographique tout entière gouvernée par une homosexualité inscrite dans le registre de l'«innéité»», *ibid.*, 125.

siaen»: Han anklaget Mauger for å resirkulere «homofobe fordommer»²⁹, og kritiserte spesielt «måten en særegen form for homofobi skjuler seg bak et pseudo-vitenskapelig språk, knapt eufemistisk» (2015).³⁰ Han kommenterte i tillegg Maugers bruk av anførselstegn rundt ordet «lidelse», i omtalen av det den unge Eddy skal ha opplevd som barn og ungdom; dette tolker Lagasnerie som en vegring mot å se og godta «sannheten om lidelsen til det homofile barnet».³¹

Louis tok også selv til motmæle mot kritikken som var ytret mot ham. I et intervju i juli 2014 på nettstedet *Télérama* gjør han seg selv til budbringer av en annen visjon av arbeiderklassen, som står i motsetning til en «mytifikasjon» eller idealisering av sistnevnte (2014b). Han beskriver sin egen skildring av den sosiale klassen han opprinnelig kommer fra som «realistisk», der hensikten er å vise fram volden i all sin råskap og et liv preget av sosial dominans. Til de som spør ham hvordan han kan skrive med en slik avsky og som anklager ham for «klasserasisme», svarer han at for ham har det vært vesentlig å vise hvordan vold avler vold, hvordan de som er ofre for sosial dominans reproducerer den volden de selv utsettes for – og for å bekjempe denne utestengelsen er man nødt til å erkjenne realitetene. Han spør seg selv hva kritikken mot ham innebærer: Må arbeiderklassen være dydig for at man skal forsvare eller kjempe for den?³²

POLITISK (U)ENIGHET HOS LOUIS OG FLØGSTAD

Som tidligere nevnt i omtalen av den norske debatten, fikk Fløgstad fort tildelt rollen som en forfatter som romantiserer arbeiderklassen. Lindgren trakk fram at Fløgstad (til forskjell fra Louis) «skriver med genuin kjærlighet til arbeiderklassen» (Lindgren 2016), mens Linn Herning skrev at Fløgstad tenderer «mot å fremstille arbeiderklassen med en iboende godhet og solidaritetsfølelse» (Herning 2016). At Fløgstads hjerte banket ekstra sterkt for arbeiderklassen, ble nærmest framført som en begrensning som hindret han i å innse at mannlige arbeidere kunne være homofobe og rasistiske.

Den rollefordeling, der Fløgstad var den som romantiserte, stod i motsetning til Fløgstads eget utsagn om at Louis var den som demoniserte arbeiderklassen. I innledningen til *Hva er arbeiderlitteratur? Begrepsbruk, kartlegging og forskningstradisjon* tar Ingrid Nestås Mathisen utgangspunkt i debatten mellom Louis og Fløgstad for å diskutere arbeiderlitteraturen mer generelt, og Mathisen framhever at debatten mellom Louis og Fløgstad grunnleggende sett viste fram en uenighet som «knyter seg til *korleis* arbeidaren og arbeiderklassen skal skildrast» (13). Hun viser til at flere av innvendingene i debatten finnes i liknende former historisk sett (for eksempel da Kristofer Uppdal ble anklaget for å svartmale situasjonen til arbeiderklassen i romanen *Trolldom i lufta* fra 1912), men også i samtida, der Kristian Lundbergs roman *Yarden* (2009) bærer bud om at den nye arbeiderlitteraturen

29. «il recycle les poncifs homophobes contre ceux qui croient qu'ils sont nés gay».

30. «la façon dont une certaine homophobie se déguise derrière un langage pseudo-savant, et de manière à peine euphémisée».

31. «Mauger dénie la vérité de la souffrance de l'enfant gay en la mettant entre guillemets».

32. «la violence produit elle-même de la violence, elle est un effet de la domination, les individus des classes populaires qui en sont victimes finissent par la reproduire sur d'autres. Si on veut lutter contre l'exclusion, il faut regarder cette question en face. Que signifie d'ailleurs ce reproche qu'on m'a fait? Faudrait-il que les classes populaires soient vertueuses pour qu'on les défende, qu'on se batte pour elles?» (Louis 2014b).

viser fram en mer individualistisk enn kollektivistisk innstilling til samfunnet (19). Debatten mellom Fløgstad og Louis fungerer for henne som et prisme som diskusjoner om arbeiderlitteratur kan oppfattes gjennom, der Fløgstad står fram som bildet på en som forskjønner arbeiderklassen, mens Louis er den som blir sett på som svartmalende.

En slik samtidig forståelse av Fløgstad, som en som står for arbeiderklasseromantikk, står i sterk kontrast til den yngre og skjønnlitterære Fløgstad som offentligheten møtte på 1970-tallet. Den gangen ble novellene og romanene hans møtt med skepsis og til dels sterke reaksjoner, særlig fra forfattere og skribenter som hadde meldt seg inn i AKP(m-l), og som ønsket seg maoisme og sosialrealisme framfor Fløgstads sosialisme og sosialmodernisme. Ankepunktene fra ml-erne gikk på at arbeiderklassen hans var for passiv, at hverdagshendelsene var for banale og at språket var for flertydig, noe som gjorde at litteraturen hans ble sett på som upassende og ubrukelig som forbilde for klassekamp (Wechsel 2001, 33). Arbeiderne han portretterte, var heller ingen idealtyper, og de kunne både være store i kjef-ten og voldelige, noe man ser i novellesamlinga *Fangliner* (1972). Der skildrer Fløgstad sjømenn med syfilis og gonoré, sjømenn som er rasistiske («Eg går faen meg ikke til noen dokter før eg finn ein som er kvit på farge i alle fall»), og industriarbeidere som drikker seg fulle på vodka og havner i slåsskamp under nattskiftet på smelteverket (42, 94). På et tidspunkt, i en novelle på bokmål med tittelen «Kjærlighetens stemmer», kommer det en meta-kommentar til slike portretter av sjømenn og smelteverksarbeidere. Der står det at kapitalismen er bygd på vold på to måter, den «kontrollerte og målrettede volden» fra makthaverne sin side og «den ukontrollerte volden» som ofrene for kapitalismen utøver seg imellom. Den ukontrollerte volden «er en vold som slår rundt seg uten mål og mening, men som nettopp derfor er et finslipt våpen i hendene på undertrykkerne» (118). Flere noveller i *Fangliner* beskriver en slik ukontrollert vold, og det skal mye til å kalle novellene for arbeiderklasseromantiske.

Når essayisten Fløgstad skriver om arbeiderklassen i *Etter i saumane*, har derimot nye konfliktlinjer erstattet de gamle som omga han som skjønnlitterær forfatter på 1970-tallet. Det ideologiske klimaet har endret seg, men Fløgstad har holdt på et marxistisk standpunkt gjennom et langt forfatterskap, noe som for ham blant annet innebærer at klassebegrepet fortsatt er gyldig og aktuelt i våre dager (se blant annet Vold 1974, 15; Hamre 1999, 20; Fløgstad 2003, Fløgstad 2012, 11). I tillegg har Fløgstads essayistikk utviklet seg i en retning som i større grad har lagt vekt på en åpen konfrontasjon med borgerlige premisser i offentligheten, som et supplement til skjønnlitterære portretter av arbeidsfolk. Mens man kan peke på at en roman som *Dalen Portland* fra 1977 er Bakhtin-inspirert, karnevalistisk og undergravende (Kittang 1977, Gullestad 2017), har Fløgstads essayistikk utviklet seg til å bli både påståelig og konfronterende. Et forvarsel om den stilen finnes allerede i essaysamlingen *Loven vest for Pecos* (1981), der han skriver følgende: «Eg har også ønskt å *dramatisera* og ikkje *problematisera* denne tesen, for dermed å la motseiingane utvikla seg fullt ut» (57–58). Den skrivemåten peker framover mot *Etter i saumane*, der Fløgstad formulerer motsetninger og stiller seg i opposisjon, blant annet for å få fram motstridende klasseinteresser i samfunnet.

Et hovedmoment i *Etter i saumane* og selve ramma som Louis' selvbiografiske roman blir plassert inn i, er en generell betoning av hvordan et hegemoni påvirker oppfatninger av hva som er nøytralt og upolitisk. Hegemoni forstår Fløgstad langt på vei i tradisjonen etter

Antonio Gramsci, det vil si som ledelse gjennom samtykke (Anderson 2017, 20), og i tråd med Gramscis påstand om at den ledende klassen benytter en ideologisk kamp for å vinne terreng hos andre sosiale grupper: «En klasse er dominerende på to måder, det vil si at den er dominerende og herskende. Den leder de allierte klasser og dominerer de opposisjonelle klasser» (Gramsci sitert etter Mouffe 1997, 46). På samme tid er essayene også påvirket av skribenter som Noam Chomski og Edward S. Herman (som ga ut boka *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* i 1988), uttrykt av Fløgstad på følgende vis: «Dei siste tiåra har den politiske høgresa overtatt det ideologiske hegemoniet. Dei politiske følgene er velkjende og forunderlege, når vi ser korleis massemedia kan produsera samtykke på løpande band. I forvitneleg grad handlar folk i direkte motstrid til sine egne materielle interesser» (2016a, 255). At media produserer samtykke i politiske og kulturelle spørsmål, blir viktig for Fløgstad i *Etter i saumane*.

Fløgstad framhever at media stikker kjepper i hjulene for venstresidealternativ og marxistiske analyser gjennom å tilføre «negativ støy» rundt det kritiske språket og tradisjonen etter Marx (260), og når spørsmålet er hvem som har ideologisk hegemoni i samfunnet, er nyliberalismen den ideologien som blir trukket fram: «I dag er dei [massemedia] ein fullkommen propagandamaskin for makt og rikdom, rikdom og makt. *Mennesket er kunde!* Ut frå dette menneskebildet reorganiserer nyliberalismen det samfunnet der den organiserte arbeidarklassen var ei berande kraft» (305). Slik Fløgstad ser det, produserer det nyliberale hegemoniet et samtykke om at arbeiderklassen er mennesker man ikke trenger å bry seg om, som har gjort seg fortjent til lav lønn, og som har seg selv å takke for livet de lever (se blant annet side 258). Det er nyliberale synspunkter som Fløgstad legger vekt på å konfrontere, sett fra et marxistisk ståsted.

En av måtene Fløgstad tematiserer og utfordrer det nyliberale hegemoniet på, er ved å peke på hvordan kulturuttrykk som blir konsumert av arbeidere, eller kunst som skildrer livet i arbeiderklassen, blir mottatt i media. Eksempelene omfatter musikk, litteratur og TV-serier, og de blir forstått symptomatisk. To eksempler er at popmusikken til *The Vandguards* uten skjensel blir kalt for «trøstepop for alkoholskadede sjømenn og ørefyll for hørselshemmede bussjåfører», og at TV-serien *De som bygger landet* (med en episode som handlet om pizzabakerne som lager Grandiosa) blir kalt for «temmelig meningsløs sosialdemokratisk senromantikk» (217, 290). Slike utsagn tolker Fløgstad som uttrykk for at hegemoniet er preget av en avsmak for alt som smaker av arbeiderklasse. Ifølge han blir kunstverk som henter tema fra arbeiderklassen, sett på som «utålelige provokasjonar frå toneangivande kretsar» (288), og i tillegg kan man komme med nedsettende bemerkninger om arbeidere uten at noen rynker på et øyebryn, noe mottakelsen av Louis' roman er et eksempel på: At en slik roman blir løftet til skyene, blir et vitnesbyrd om at et hegemoni både aksepterer og berømmer det Fløgstad kaller for «demoniseringa av arbeiderklassen» (286). Når det i tillegg er langt mellom de kritiske røstene som motsier det bildet som romanen skaper av arbeiderklassen, blir inntrykket hans bare forsterka.

Fløgstad kommer flere steder i *Etter i saumane* inn på klassebegrepet, og i den norske debatten ble den politiske uenigheten mellom Fløgstad og Louis raskt både oppfatta og uttrykt som en konflikt mellom et identitetspolitisk perspektiv og klasseperspektivet. Stridsspørsmålet ble hvilket av perspektivene som burde ha forrang. Svaret på det spørsmålet hadde Fløgstad på rede hånd allerede før debatten tok til, for i *Etter i saumane* plas-

serer han sitt eget forfatterskap og politiske standpunkt de senere årene inn i en samtid der det ikke lenger finnes politiske subjekter, bare «identitetar». Konsekvensen blir at en identitetspolitikk får dominere debatten:

Både romanane *Grense Jakobselv*, *Nordautpassasjen* og *Magdalena fjorden* og denne essayboka er skrivne inn i ei samtid der ikkje berre arbeidarklassen, men det politiske subjektet er dekonstruert til fordel for ulike kulturelle, religiøse og seksuelle «identitetar». Rammene for tillaten debatt har blitt trongare, det offentlege språket uthola og rensa for ord som klassekamp, utbytting, klasse, kapital. Eksistensen av fysisk, manuelt arbeid er borte frå det offentlege medvitet. I tomrommet har det dukka opp i og for seg nødvendige debattar om rase, seksuell legning og kjønn. Det legitime politiske målet var at alle minoritetar skal ha lik tilgang til det nyliberale nirvana. (305–306)

Dette «i og for seg» i Fløgstads utlegning peker mot den samme tilbakeholdne holdninga til spørsmål om rase, seksuell legning og kjønn som han kom til å demonstrere i debatten med Louis, og som gjorde at mengden motdebattanter bare tiltok i styrke, jo mer Fløgstad ytret seg i avisspaltene. Og selv om han her anerkjenner at det finnes et legitimt politisk mål for den identitetspolitiske kampen, anerkjenner han ikke målet i seg selv. En «lik tilgang til det nyliberale nirvana» er ikke en seier i Fløgstads bok, men et tap av målet om universell frigjøring som klassekampen ideelt sett kan føre med seg.

Da Fløgstad tok til orde i *Morgenbladet*, som svar på Louis' tiltale, dukket det samme ståstedet opp som en imøtegåelse av det identitetspolitiske alternativet som Louis la fram. En «politisk organisering på grunnlag av kjønn, etnisitet, seksuell legning», som Fløgstad oppfatta at Louis ønsket seg, så han på ingen måte som et alternativ for venstresida, for dersom «det politiske venstre set undertrykte grupper opp mot kvarandre på denne måten, er det vanskeleg å sjå for seg at 'hvite, heteroseksuelle menn' har andre talsmenn å gå til enn demagogane på høgresida» (2016d). Han ga ikke på noe tidspunkt inntrykk av at de to perspektivene (identitetspolitikken og klasseperspektivet) kunne eksistere som jamstilte, og for Fløgstad var det et enten-eller, kanskje med plass til et «i og for seg».

Det Fløgstad ellers sto for i debatten, var å formulere motsetninger og å stille seg i opposisjon, blant annet gjennom noen slagordsaktige vendinger som satte de to alternativene, identitetspolitikken og classesolidariteten, på spissen: «Sin eigen lykkes smed, eller med i Jern og Metall» (2016d). Fløgstads stil i debatten var uforsonlig, men demonstrerte også at en kritisk offentlighet ikke gjør seg fortjent til navnet sitt dersom man ikke viser fram uenigheter. Det kan godt hende at Fløgstad kunne gitt Louis (eller andre av motdebattantene) rett i mer enn han gjorde, men formen i avisinnleggene fulgte opp essayformen fra *Etter i saumane*. Ved å motsi framfor å forstå, konfrontere framfor å kontemplere, dramatisere framfor å problematisere, kom det fram en reell konflikt mellom å basere seg på classesolidaritet eller på identitetspolitikk, som langt på vei kan sees på som Fløgstads mål i debatten.

Den konfronterende og ofte unyanserte stilen fikk, som vi har sett, mange til å reagere – så også Louis. Når Louis for andre gang svarer på kritikken fra Fløgstad i *Morgenbladet*, er det med beskyldninger om at Fløgstad farer med løgn: Louis peker på en rekke vranglesninger som han mener Fløgstad har gjort seg skyldig i (Louis 2016b). Det dreier seg først og fremst om sistnevntes tolkning av at klassereisen helt fra starten av *Farvel til Eddy Belle-gueule* skal ha framstått som den eneste mulige frelse. Han minner om at andre del av boka

bærer tittelen «L'échec et la fuite» (Nederlaget og flukten): For Eddy er flukten et nederlag³³, noe som synes å ha gått Fløgstad hus forbi. Louis reagerer også på at Fløgstad tillegger ham et dikotomisk syn på verden, der den voldelige arbeiderklassen står i motsetning til den åpne og tolerante middelklassen. Som Louis påpeker, så er det kun én referanse til middelklassen i boka, og det er helt på slutten, over kun to sider. Bildet som tegnes der, er ikke først og fremst av en åpen og tolerant klasse: Noen minutter etter at Eddy ankommer den nye skolen etter å ha forlatt sitt hjemsted, møtes han med skjellsordet «pédé» (homse) (Louis 2014, 220). Vold og trakassering er altså overalt, i alle sosiale klasser.

Samtidig som uenighetene mellom Fløgstad og Louis var mange, kan man også skimte noen mulige møtepunkter. De møtepunktene ble i liten grad vedgått av noen av partene, selv om de fantes. De har begge et uttalt ønske om å tale arbeiderklassens sak, til tross for at strategiene de har valgt, er helt ulike. Der den ene synes å ville vise fram arbeiderklassen som den klassen i samfunnet der solidariteten fortsatt er en grunnleggende verdi, peker den andre på at et romantiserende portrett ikke tjener noen, og at man er nødt til å vise fram at solidariteten ikke gjelder for alle – «bare for hvite og heteroseksuelle menn» (Louis 2016a).

I tillegg stiller de begge opp den strukturelle volden i samfunnet som hovedproblemet. Skillet som finnes i Fløgstads novelle «Kjærlighetens stemmer» fra *Fangliner* mellom den kontrollerte volden fra makthavernes side og den ukontrollerte volden som oppstår mellom ofrene for kapitalismen, blir tematisert både i Fløgstads og Louis' tekster. At begge peker på en strukturell vold i samfunnet, gjør at de møtes et stykke på vei, men der Fløgstad framstiller Hallencourt som «ramma av nyliberalismens herjinger» (Fløgstad 2016c), er Louis opptatt av den «globale mengden vold i verden» (Louis 2016b) – en vold som ikke særlig går ut over arbeiderklassen, men som inkluderer kvinneforakten, homofobien og rasismen.

Begge ser også nyliberalismen som den ideologiske motpolen til sitt eget politiske ståsted. Når Fløgstad uttaler at Hallencourt er et offer for nyliberalismens herjinger, opererer han med den samme ideologiske motpolen til sitt eget marxistiske ståsted som Louis til sitt postmarxistiske – selv om begge mener at den andre løper nyliberalismens ærender. Louis påstår at Fløgstad aksepterer meritokratiets ideologi (som blir omfavnet av nyliberalismen) om at folk må framstilles som vennlige og elskelige for at de skal kunne bli tatt opp i folden og få støtte (Louis 2016a). Fløgstad påstår, som diskutert over, at det å sette undertrykte grupper opp mot hverandre, ut fra en identitetspolitikk, bare tjener demagogene på høyresida, som ønsker å få en større andel av arbeiderklassen til å stemme på dem, noe som igjen vil føre til en styrking av en nyliberal agenda.

Uenighetene mellom de to stakk slik sett dypere enn til bare å gjelde spørsmål om romantisering og demonisering, for de politiske konfliktfeltene lå like under overflaten.

33. Dette poenget forklarer Louis inngående i det tidligere omtalte TV-intervjuet på *France 5* 9. januar 2014, i talkshowet «La Grande Librairie»: «J'ai voulu montrer que [...] cette trajectoire [...] a été vécue comme par défaut, que j'ai été jeté ; qu'avant de renier mon milieu, c'est mon milieu qui m'a renié. [...] Je ne voulais pas fuir. La fuite, a été pour moi au début – ensuite, je me la suis appropriée pour faire autre chose, pour faire des études, pour faire un livre – mais à ce moment-là, la fuite c'était quelque chose dont je ne voulais pas. J'aurais tout donné pour ne pas fuir et pour correspondre aux attentes, pour être masculin, pour jouer au foot, pour aimer les filles, tout simplement.» (Louis 2014c)

Når Ingrid Nestås Mathisen sier at debatten mellom Louis og Fløgstad grunnleggende sett viste fram en uenighet som «knyter seg til *korleis* arbeidaren og arbeidarklassen skal skil-drast» (2017, 13) er det selvsagt riktig, men i tillegg til at debatten tok opp spørsmål knyttet til hvordan arbeiderlitteratur skal skrives og arbeidere bør skildres, var det også mange politiske spørsmål som nørte opp under uenighetene: Bør man sette klasseperspektivet eller identitetspolitiske perspektiver først i forståelsen av samfunnet? Hva er det beste mot-svaret til nyliberalismen i dagens samfunn? Hva er den mest prekære volden i samfunnet – og hvem utøver den?

Louis er også i sin nyeste bok, *Qui a tué mon père* («Hvem drepte faren min») – uten spørsmålstegn, utgitt i Frankrike i mai 2018, opptatt av disse spørsmålene.³⁴ Denne teksten har blitt omtalt som tredje bind i en trilogi over voldens historie (med *En finir avec Eddy Bellegueule* og *Histoire de la violence* (2016) som de to første bindene). Utgangspunktet for teksten, som denne gangen ikke bærer sjangerbetegnelsen *roman*, men som kanskje heller er en angrepstale, er Louis' møte med faren etter flere års fravær. Portrettet han tegner av faren er et helt annet enn det som ble presentert i *Eddy Bellegueule*, og denne går fra å være *utøver* av vold, til *offer*: «Du var like mye offer for volden du utøvde som for volden du ble utsatt for» (Louis 2017). Farens fysiske forfall sjokkerer forfatteren – den knapt femti år gamle mannens kropp er sterkt preget, ikke bare av hardt fysisk arbeid som fabrikkansatt over mange år og en alvorlig arbeidsulykke, men også av politiske reformer som har tvunget en skadet kropp ut i arbeid igjen – for å overleve. For det er det som er bokas hovedbudskap: «L'histoire de ton corps *accuse* l'histoire politique», skriver Louis (2018a) – historien om farens kropp anklager den politiske historien. Det er toppolitikere, de som sitter på makta, som til syvende og sist er ansvarlige for den volden som rammer flest. *Accuser* – å anklage – har vært et symbolsk ladet verb i fransk historie helt siden forfatteren Émile Zola skrev sin berømte artikkel «J'accuse» i avisen *L'Aurore* den 13. januar 1898, midt under den opphetede Dreyfus-saken. Zola skrev, i likhet med flere andre store franske forfattere som Voltaire, Hugo, Sartre og Beauvoir, det man har kalt *une littérature engagée*. I sitt nyeste verk skriver Louis seg inn i denne tradisjonen på sin egen måte, ved å bli talsmann for en politisk litteratur man kan kalle *littérature de confrontation*.³⁵ I denne konfrontasjonen nærmer Louis seg Fløgstad både i form – og i innhold.

I *Qui a tué mon père* navngir Louis flere franske presidenter og ministre som han mener er ansvarlige for å ta livet av faren hans (en forbrytelse som ennå ikke er avsluttet). I et intervju på den uavhengige nyhetsnettsiden *Mediapart* i mai 2018, sier Louis at den volden han skildrer i sin nye bok, er ulik den han skildrer i debutromanen, den er på et annet nivå. Allikevel representerer begge typer vold to sider av samme virkelighet.³⁶ I det samme inter-

34. I skrivende stund er ikke boka oversatt til norsk. Ifølge forlaget kommer boka ut på norsk våren 2019: Tematikken er den samme som i Louis' bestillingsverk *Den politiske kroppen*, som hadde urpremiere under Litteraturhuset i Oslo sitt tiårsjubileum, 6. oktober 2017. Forestillingen er også å finne som podcast og video på litteraturhuset.no. Teksten er oversatt av Egil Halmøy. I tillegg har *Morgenbladet* publisert et essay av Louis med tittelen «Hvem drepte faren min?» (Louis 2017).

35. Dette poenget har blitt omtalt av flere franske litteraturkritikere og journalister, se for eks. Serrel 2018: «le passage d'une littérature engagée à une littérature de confrontation».

36. «Mais il y a aussi cette dimension que dans *Qui a tué mon père*, je parle de formes de violence différentes qu'avec *Eddy Bellegueule*; [...] c'est des niveaux de violence qui sont différents, c'est des mécanismes différents, et donc, c'est deux faces d'une même réalité.» (Louis 2018b).

vjuet tar Louis også opp sentrale elementer fra den kritikken han ble konfrontert med etter utgivelsen av *Eddy Bellegueule*, både i Frankrike og i Norge. På mange måter fortsetter han å flagge sitt hovedpoeng fra utgivelsen av debutromanen, nemlig at man i dag ikke kan holde fast ved den tradisjonelle måten å skildre arbeiderklassen på, men at man må ta hensyn til de nye bevegelsene som har preget samfunnet de siste tiårene.³⁷ Samtidig framstår klassekampen langt mer vesentlig for Louis nå – vel og merke på hans premisser. Med forfatteren Annie Ernaux' ord, som også skriver om oppveksten i et arbeiderklasse miljø i Nord-Frankrike, hevder Louis at han er ute etter «å hevne rasen sin», det vil si den klassen han opprinnelig kommer fra:

For meg, så er *Qui a tué mon père* et forsøk på å finne en litterær form som tillater meg å hevne, å hevne rasen min, hevne alle de jeg har vokst opp med. Det betyr ikke at alt var utrolig bra i min barndom, at alle var fantastiske. Jeg har skapt bøkene mine nettopp *mot* et utdatert bilde av klasse, et utdatert bilde av arbeiderklassen som autentisk, livsnytersk og solidarisk. [...] For meg er det et problem å snakke om arbeiderklassen på den [utdaterte] måten, fordi det innebærer nettopp at man bare snakker om hvite, at man aldri snakker om kvinner, aldri om transer, aldri om homofile. Virkeligheten er langt mer kompleks enn det. Det virker i tillegg som en form for felle satt ut av den kapitalistiske og meritokratiske ideologien, fordi det betyr at man må vise at folk er *gode* for å kunne kjempe for dem. Man må vise at folk *fortjener* det for å kjempe for dem. Jeg blåser i det. Jeg blåser i om noen er snille eller ikke. Jeg har lyst til å skrive og slåss mot en objektiv tilstand av fattigdom, dominans og ekskludering.³⁸ (Louis 2018b)

Her oppsummerer Louis sitt perspektiv på det som var den røde tråden i debatten med Fløgstad, det vil si kampen mellom det identitetspolitiske perspektivet og klasseperspektivet. Svaret han gir er et slags «ja takk, begge deler». En lignende betraktning så vi allerede i et av de første kritiske innleggene mot Fløgstad, da Lena Lindgren skrev følgende i sin kommentar i Morgenbladet: «Ennå pågår denne striden mellom to «skoler», den som vektlegger klasse, og den som vektlegger kjønn, legning og etnisitet. [...] Ingen av disse tilnærmingene klarer seg helt alene» (Lindgren 2016).³⁹ At striden pågår ennå, var like sant i

37. «Ce que j'essaye aussi de faire, et que j'ai essayé aussi de faire avec *Histoire de la violence* et *En finir avec Eddy Bellegueule*, c'est aussi de donner des nouvelles images des classes sociales. Je pense que c'est ça aussi qu'on m'a beaucoup reproché, c'est-à-dire qu'on ne peut pas parler des classes sociales comme on en parlait dans les années 50 : il y a le mouvement gay qui a émergé, il y a le mouvement féministe qui a émergé, il y a le mouvement anti-raciste qui a émergé, et tout un ensemble de mouvements qui font qu'on ne peut pas parler de la classe populaire comme on en parlait avant, et que justement il faut apprendre à inclure d'autres dimensions, comme celle du genre, comme celle de la sexualité, comme celle du racisme, et j'essaye dans mes livres de montrer tout ça, de montrer comment toutes ces choses fonctionnent ensemble, en fait.»

38. «Pour moi, *Qui a tué mon père*, c'est d'essayer de trouver une forme littéraire qui permettrait justement de venger, de venger ma race, de venger les gens avec lesquels j'ai grandi. Ce qui ne veut pas dire, justement, dans mon enfance, c'était formidable, tout le monde était fantastique. Vous voyez, moi j'ai constitué mes livres contre justement une vieille image des classes, une vieille image des classes populaires comme authentiques, les bons vivants, la solidarité ouvrière. [...] Moi, ça me semble être un problème, de parler de ça, parce que justement, ça veut dire ne parler que des blancs, ne jamais parler des femmes, ne jamais parler des trans, ne jamais parler des gays. La réalité est beaucoup plus complexe que ça. Et en plus, ça me semble être un piège de l'idéologie capitaliste et méritocratique, parce que ça veut dire qu'il faut montrer que les gens sont bons pour se battre pour eux, en fait. Il faut montrer que les gens le méritent pour se battre pour eux. Moi, je m'en fiche. Je m'en fiche que quel qu'un soit gentil ou pas. J'ai envie d'écrire et me battre contre des conditions objectives de pauvreté et des conditions objectives de domination et d'exclusion.»

39. En tilnærming som «forsoner» begge perspektivene har blitt tatt til orde for av flere teoretikere, som Nancy Fraser (se for eksempel Fraser og Honneth 2003).

2016 som det er to år senere. Stadig debatteres temaet i avisspaltene, og både i Europa og i USA har den politiske situasjonen satt diskusjonen høyt på dagsordenen: Frammarsjen til høyrepopulistiske partier og Trumps valgseier har forsterket debatten om identitetspolitikens mulige negative konsekvenser.⁴⁰ Mange hevder at venstresiden i stor grad har ofret klassekampen til fordel for identitetspolitikk, og at dette valget har gitt mer grobunn for høyrepopulisme, all den tid dagens identitetspolitikk i stor grad har løsrevet seg fra klassepolitikk og dens antikapitalistiske røtter. Med sin siste bok synes Louis å gjøre et forsøk på å forsone de to perspektivene og dermed bryte med det dominerende narrative i debatten med Fløgstad, der arbeiderklasseromantikeren med misogyne og homofobe islett blir satt opp mot den «klasserasistiske» identitetspolitikeren.

KONKLUSJON

Édouard Louis' selvbiografiske roman *Farvel til Eddy Bellegueule* har avstedkommet flere kritiske motsvar, og ikke bare en himmelstormende hyllest, slik Fløgstad ga inntrykk av i essaysamlinga *Etter i saumane* og debatten etterpå. Med den komparative gjennomgangen av de kritiske røstene i Frankrike sett opp mot Fløgstads utspill i den norske debatten, har vi forsøkt å vise at Fløgstads engasjement i det offentlige ordskiftet hadde franske paralleller: Resepsjonen av Louis' debutroman framstår som et narrativ med protagonister (de som hyller) og antagonister (de som kritiserer), både i Norge og Frankrike. I begge landene ble det stilt spørsmål ved klassereisens arroganse og ved om Louis utførte en «symbolsk massakre» mot sin egen familie. Det ble hevdet at Louis var foraktfull overfor og ga stigmatiserende beskrivelser av arbeiderklassen, mens borgerskapet og urbane verdier ble hyllet, og at Louis gjorde seg skyldig i «klasserasisme». Franske merkelapper som «miserabilisme» og «prolofobi» ligner på Fløgstads innvendinger i den norske konteksten. At slike røster også fantes i Frankrike, ble i liten grad nevnt av Fløgstad, som i første omgang la vekt på hyllesten av romanen.

Det har også vært et poeng i denne artikkelen å få fram de større politiske uenighetene som kom til uttrykk i den norske debatten mellom Louis og Fløgstad, blant annet ved å gi en overordna framstilling av Fløgstads essayistikk, hegemonioppfatning og politiske ståsted. Da blir det tydelig at Fløgstad ønsker å utfordre et nyliberalt hegemoni ved å holde fast ved en marxisme som ser klasse motsetninger som det mest grunnleggende i samfunnet, men at han der møter motbør. Klassesolidariteten som Fløgstad framhever, sto tilsynelatende uforsonlig imot den identitetspolitikken Louis ser en framtid i, og konflikten ble forsterket på grunn av Fløgstads stilistiske polemikk. At begge ser det som en viktig oppgave å skildre livet i arbeiderklassen, ser en strukturell vold som hovedproblemet og ser nyliberalismen som en ideologisk motpol, var ikke nok til å se motparten som en meningsfelle.

Dermed lå det meste til rette for at debatten kunne få utfolde seg over flere uker og spalter, og i ettertid kan man se at debatten har satt spor etter seg. For det første fikk den norske

40. Bare i 2018 utgis det flere agendasettende bøker om temaet i USA, for eksempel Asad Haiders *Mistaken Identity. Race and Class in the Age of Trump* (Verso) og Francis Fukuyamas *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment* (Farrar, Straus and Giroux).

debatten en status som de franske motstemmene ikke avstedkom – som forsidemateriale i en riksdekkende kulturavis. I Norge ble Louis motsagt av en norsk forfatter som har skrevet om arbeidere fra kjerneproletariatet i smelteverksindustrien helt siden 1970-tallet, og som er en intellektuell kapasitet, og det er vanskelig å se for seg en mer kvalifisert motdebattant i en norsk kontekst. For det andre nyanseres, som vi nettopp har sett, bildet av Louis' arbeiderklassefar i hans nyeste utgivelse *Qui a tué mon père*. Å tenke seg at det nye perspektivet skyldes debatten med Fløgstad, er sikkert å ta for hardt i, men at livet i arbeiderklassen er mer komplekst og sammensatt enn det én roman kan vise fram, viser både Fløgstads forfatterskap og Louis første utgivelser – og debatten dem imellom.

LITTERATUR

Skjønnlitterære bøker:

- Fløgstad, Kjartan. 1972. *Fangliner*. Oslo: Samlaget.
- 1981. *Loven vest for Pecos og andre essays om populærkunst og kulturindustri*. Oslo: Gyldendal.
- 2016a. *Etter i saumane. Kultur og politikk i arbeidarklassens hundreår*. Oslo: Gyldendal.
- Louis, Édouard. 2014a. *En finir avec Eddy Bellegueule*. Paris: Seuil.
- 2015. *Farvel til Eddy Bellegueule*. Oversatt av Egil Halmøy. Oslo: Aschehoug.
- 2018a. *Qui a tué mon père*. Paris: Seuil.

Vitenskapelige bøker og artikler:

- Anderson, Perry. 2017. *The H-Word: The Peripeteia of Hegemony*. London: Verso.
- Brooks, David. 2000. *Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There*. New York: Simon & Schuster.
- Brustier, Gaël og Huelin, Jean-Philippe. 2009. *Recherche le peuple désespérément*. Paris: Bourin Editeur.
- Buisson, Patrick. 2016. *La cause du peuple*. Paris: Perrin.
- Fraser, Nancy og Honneth, Axel. 2003. *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London and New York: Verso.
- Gullestad, Anders M. 2017. «Kjartan Fløgstads *Dalen Portland* i lys av den norske arbeiderlitteraturdebatten». I *Hva er arbeiderlitteratur? Begrepsbruk, kartlegging og forskningstradisjon*, redigert av Christine Hamm, Ingrid Nestås Mathisen og Anemari Neple, 219–32. Bergen: Alvheim & Eide Akademisk Forlag.
- Kittang, Atle. 1977. «Mellom fiksjonar og realitetar: Kjartan Fløgstad og *Dalen Portland*». *Syn og Segn* 83, (9): 514–525.
- Louis, Édouard. 2015. *Pierre Bourdieu. L'insoumission en héritage*. Paris: PUF.
- Mauger, Gérard. 2014. «Un cas de conversion. À propos d'Édouard Louis, *En finir avec Eddy Bellegueule* (Paris, éditions du Seuil, 2014)». I *Savoir/Agir* 30, (4): 121–126. <https://www.cairn.info/revue-savoir-agir-2014-4-page-121.htm>, doi: 10.3917/sava.030.0121.
- Mathisen, Ingrid Nestås. 2017. «Eit sentralt forskings spørsmål. Kva er arbeidarlitteratur? Introduksjon til en antologi om teoretiske, metodiske og litteraturhistoriske utfordringar». I *Hva er arbeiderlitteratur? Begrepsbruk, kartlegging og forskningstradisjon*, redigert av Christine Hamm, Ingrid Nestås Mathisen og Anemari Neple, 9–29. Bergen: Alvheim & Eide Akademisk Forlag.
- Meizoz, Jérôme. 2014. «Belle gueule d'Édouard ou dégoût de classe?». I *COnTEXTES. Revue de sociologie de la littérature*, 10.03.2014. <http://journals.openedition.org/contextes/5879>
- Mouffe, Chantal. 1997. «Hegemoni og ideologi hos Gramsci». I *Demokrati og hegemoni*, redigert av Carsten Jensen, 45–63. Oversatt av Ulla Andersen et al. København: Akademisk Forlag.
- Sandberg, Kristian Lødemel. 2016. «Konfrontasjonen som grep». *Agora* 34, (2–3): 340–51.
- Vold, Jan Erik. 1974. «Samtale med Kjartan Fløgstad». *Vinduet* 28, (1): 11–16.

Watrin, Laure og Legrand, Thomas. 2014. *La République bobo*. Paris: Stock.

Wechsel, Kirsten. 2001. «Grenzüberschreitungen zwischen Realität und Fiktion. Engagierte Ästhetik bei Inger Christensen und Kjartan Fløgstad». PhD-avh. Göttingen.

Avisartikler:

- Belliard, David. 2014. «En finir vraiment avec Eddy Bellegueule». *Libération*, 02.03.2014. http://next.liberation.fr/livres/2014/03/02/pour-en-finir-vraiment-avec-eddy-bellegueule_983980
- Christensen, Jette. 2016. «Marsjordre til politikerne». Intervju med Dag Eivind Undheim Larsen. *Klassekampen*, 09.05.2016: 22–23.
- Fløgstad, Kjartan. 2003. «Kjartan Fløgstads himmelske møte». Intervju med Eldrid Oftestad. *Krigsropet*. http://www.frelsesarmeen.no/no/vart_arbeid/krigsropet/hoyre_kolonne/arkiv/arkiv/kjentfolk/2003/Kjartan+Fløgstads+himmelske+møte.d25-SwlvO01.ips
- Fløgstad, Kjartan. 2012. «Kapitalismekritikken står sterkere i Davos og Financial Times enn i SVs sentralstyre». Intervju med Emilie Ekeberg. *Klassekampen*, 15.02.2012: 10–11.
- Fløgstad, Kjartan. 2016b. «Stor, vennlig kriger». Intervju med Olaf Haagensen. *Morgenbladet*, 29.04.2016. <https://morgenbladet.no/boker/2016/03/stor-vennlig-kriger>
- Fløgstad, Kjartan. 2016c. «Livet i Hallencourt». *Morgenbladet*, 22.04.2016. <https://morgenbladet.no/ideer/2016/04/livet-i-hallencourt>
- Fløgstad, Kjartan. 2016d. «Hallencourts komet». *Morgenbladet*, 06.05.2016. <https://morgenbladet.no/ideer/2016/05/hallencourts-komet>
- Fløgstad, Kjartan. 2016e. «Etterlyser kompleksitet». Intervju med Runa Kvalsund. *Klassekampen*, 13.05.2016: 26–27.
- Fløgstad, Kjartan. 2016f. «Anatema for blanda hylekor og ramaskrik solo. Opus 4». *Morgenbladet*, 30.09.2016. <https://morgenbladet.no/ideer/2016/09/anatema-blanda-hylekor-og-ramaskrik-solo-opus-4>
- Hamre, Pål. 1999. «Marxist på karneval». *Dag og Tid*, vedlegget *Kjartan Fløgstad*, 24.06.1999: 14–15.
- Herning, Linn. 2016. «Kjartan Fløgstad er blitt gubben jeg fryktet å møte». *Morgenbladet*, 27.05.2016. <https://morgenbladet.no/ideer/2016/05/linn-herning-gubben-flogstad>
- Lindgren, Lena. 2016. «Kjartan Fløgstad vil bare elske industriarbeideren, men det er ikke nok». *Morgenbladet*, 15.04.2016. <https://morgenbladet.no/ideer/2016/04/lindgren-om-kjartan-flogstad>
- Lillebø, Sandra. 2016. «Å halde kjeft og halde ut». Intervju med Runa Kvalsund. *Klassekampen*, 04.05.2016: 26–27.
- Louis, Édouard. 2014b. «'J'ai deux langages en moi, celui de mon enfance et celui de la culture'». Intervju med Michel Abescat. *Télérama*, 18.07.2014. <http://www.telerama.fr/livre/edouard-louis-j-ai-deux-langages-en-moi-celui-de-mon-enfance-et-celui-de-la-culture,114836.php>
- Louis, Édouard. 2016a. «'I en avis fra 50-tallet, vil du se meningene hans, ord for ord'». Intervju med Anders Firing Lunde. *Morgenbladet*, 29.04.2016. <https://morgenbladet.no/aktuelt/2016/04/i-en-avis-fra-50-tallet-vil-du-se-meningene-hans-ord-ord>
- Louis, Édouard. 2016b. «Hva er en post-marxistisk venstreside?». *Morgenbladet*, 20.05.2016. <https://morgenbladet.no/ideer/2016/05/hva-er-en-post-marxistisk-venstreside>
- Louis, Édouard. 2017. «Hvem drepte faren min?». *Morgenbladet*, 22.12.2017. <https://morgenbladet.no/ideer/2017/12/hvem-drepte-faren-min>
- Willems, Thibault. 2014b. «'Eddy Bellegueule' : suis-je le seul à être choqué?». *L'Obs avec Rue 89*, 16.02.2014. <http://rue89.nouvelobs.com/rue89-culture/2014/02/16/eddy-bellegueule-suis-seul-a-etre-choque-249946>

Andre kilder:

- Lagasnerie, Geoffroy de. 2015. «Savoir/agir en homophobe. A propos d'un sinistre canular qui n'a pas été perçu comme tel et d'un problème plus général». Blogginnlegg, 09.03.2015. <https://geoffroydelagasnerie.com/2015/03/09/savoiragir-en-homophobe-a-propos-dun-sinistre-canular-qui-na-pas-ete-percu-comme-tel-et-dun-probleme-plus-general/>.
- Louis, Édouard. 2014c. «En finir avec Eddy Bellegueule». Intervju med François Busnel. «La Grande Librairie», *France 5*, 09.01.2014. <https://www.youtube.com/watch?v=tWxMe7jvUOU>
- Louis, Édouard. 2018b. «L'entretien avec Edouard Louis: «On propose deux choses aux classes populaires: mourir ou mourir»», *Mediapart Live*, 16.05.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=he6CWAHa278>
- Serrel, Mathilde. 2018. «Le billet culturel : Edouard Louis, révolter la littérature?». France Culture, 04.05.2018. <https://www.franceculture.fr/emissions/le-billet-culturel/le-billet-culturel-du-vendredi-04-mai-2018>
- Willems, Thibault. 2014a. «Comment diable se fait-il que personne ne soit choqué par le livre d'Edouard Louis?». Blogginnlegg, 14.02.2014. <https://thibautess.wordpress.com/2014/02/14/comment-diable-se-fait-il-que-personne-ne-soit-choque-par-le-livre-dedouard-louis/>
- «Résultats de l'élection présidentielle 2017». [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle-2017/\(path\)/presidentielle-2017/032/080/080406.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult__presidentielle-2017/(path)/presidentielle-2017/032/080/080406.html)